

HALÁSZ IMRE

professor emeritus
Budapesti Gazdasági Egyetem
ORCID iD 0009-0005-1972-7159
drhalaszimre@t-online.hu

INTÉZMÉNYI BOOM A SZOCIALIZMUS FELSŐOKTATÁSÁBAN, AVAGY MINDEN VÁROSBA FŐISKOLÁT?

A Magyar Történelmi Társulat és annak Dél-dunántúli Csoportja 2025. augusztus 13. és 15. között Fejezetek a magyarországi oktatás- és neveléstörténetből címmel Mohácson szervezett konferenciát. Ezen hangzott el a főiskolák létesítésével kapcsolatos előadás, mely az intézményhálózat kialakulását és átalakulását vizsgálta 1990-ig, néhány esetben utalva a későbbi átszervezésekre is. Egy áttekintő előadás nem törekedhetett teljességre, könyvészeti adatokra támaszkodva elsősorban a főbb csomópontokra fókuszált. Jóllehet a főiskolák hálózatának kialakulása a téma, de az egyetemek főiskolákat érintő változásaira is utalni kellett, miután a változások, átszatelások, létesítési kísérletek során ezek az intézmények vonzótták magukhoz a főiskolákat, számos esetben az egyetemek karaivá válva működnek napjainkban is. A három blokkból álló tanulmány első része a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről szóló 1961. évi III. törvényig tekintti át a változások sarokpontjait, a második az intézményhálózatban végbemenő, számszerű fejlődés okát vizsgálja, míg a harmadik – példaként – a pécsi felsőoktatási intézmények (egyetem, tanárképző főiskola) expanzióján keresztül a nyugat-dunántúli változásokkal foglalkozik, kiemelten Zala megyével, ahol nem sikerült önálló felsőoktatási intézményt létrehozni.

Kulcsszavak: egyetem, főiskola, felsőfokú technikum, pedagógusképzés, közgazdasági felsőoktatás, Zala megye

INSTITUTIONAL BOOM IN SOCIALIST HIGHER EDUCATION, OR A COLLEGE IN EVERY TOWN? The Hungarian Historical Society and its South-Transdanubian Group organised a conference, titled 'Chapters from the history of education in Hungary' in Mohács, Hungary, between 13 and 15 August 2025. It was at this conference that a lecture was given on the foundation of colleges that reviewed the evolution and transformation of the institutional network until 1990, with some references to subsequent reorganisations. No such lecture can provide a complete picture, consequently, it mainly focused on the major junctions relying on bibliographic data. Although the principal topic was the evolution of the college network, the changes affecting universities also had to be mentioned since, during the transformation, integration and

Beérkezett 2025. 09. 15.

Közlésre elfogadva 2025. 10. 15.

Copyright GERUNDIUM

foundation attempts, such universities gathered up the colleges eventually often transforming them into university faculties. The first part of the three-part study reviews the fundamental changes until Act III of 1961 on the education system of the Hungarian People's Republic was enacted; the second part examines the motivations behind the quantitative growth of the institutional network, while the third part showcases the changes in West-Transdanubia through the expansion of the higher education institutions (university, teacher training college) in Pécs, with a particular focus on Zala County, where it was impossible to establish an independent higher education institution.

Keywords: university, college, technical college, teacher training, higher education in economics, Zala County

Az átszervezések fél évtizede

A második világháború utáni első fél évtized az átcsatolásokkal és alapításokkal történő útkeresés időszaka volt. Két egyetem ki-, illetve átalakítását külön ki kell emelnünk, ezek a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem „csonkítása”¹ és a Magyar Agrártudományi Egyetem létrejötte volt. Ez utóbbi a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem mezőgazdasági, állatorvosi és erdőmérnöki osztályaiból, a három mezőgazdasági főiskolából, valamint a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolának az összevonásából jött létre. Az egyetem így kezdetben négy, végül öt városban rendelkezett telephellyel, az átcsatolásokat adminisztratív szervezeti változásnak nevezhetjük, ezért érdemi együttműködésről a korabeli – közlekedési, távközlési stb. – viszonyok miatt sem lehetett szó.²

A tanárképzést szolgálta a fővárosban és Szegeden létrehozott pedagógiai főiskola, ez utóbbi a polgári iskolai tanárképző átszervezésével. 1947-ben létrehozták a rövid ideig működő, üzemmérnöki képesítést adó Állami Műszaki Főiskolát.³ Ez az intézmény elsősorban a munkások felsőfokú képzését volt hivatott biztosítani, miután 1951-ben megszüntették, hallgatóit az egyetemek átvették,⁴ és a főiskolát a műszaki egyetemek esti tagozataivá szervezték át.⁵ Új műszaki egyetemek létesültek. 1949-ben jött létre

¹ Kiss Márton, „A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem története 1782–2000”, in *Millenniumi Évkönyv*, szerk. Kiss Márton (Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2000), 13–15.

² LADÁNYI Andor, *A magyar felsőoktatás a 20. században* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1999), 76.; *Magyarországi világi felsőoktatási intézmények a kezdetektől 1945/1948-ig*, szerk. MOLNÁR László és ZSIDI Vilmos, Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség kiadványai 2.) (Budapest: Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség, 2006), 23.

³ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 76.; Kiss László, Diplomával a rendszerváltás előtt. *Felsőoktatási Műhely*, 8. évf. (2014) 4, 13.

⁴ Kiss, Diplomával a rendszerváltás előtt, 13.; PETHŐ László, Állami Műszaki Főiskola 1947–1951. *Tudásmenedzsment*, 24. évf. (2023) 3. Különszám, 200–212.

⁵ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 82.

a Nehézipari Műszaki Egyetem Miskolcon,⁶ mely fokozatosan, 1955-ig átvette az addig Sopronban működő bányamérnöki és kohómérnöki szakokat. Ugyanebben az évben alapították a Veszprémi Vegyipari Egyetemet, kezdetben négy kémiai technológia ágazattal. Szegeden jött létre a Közlekedési Műszaki Egyetem, amely 1952-ben Szolnokra tette át székhelyét, végül 1955-ben helyezték Budapestre, Közlekedési Üzemmérnöki Karként beolvasztva az Építőipari Műszaki Egyetembe, az új szervezet Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem néven lett önálló, majd 1967-ben az 1949-ben létrehozott Budapesti Műszaki Egyetem kara lett, melynek villamosmérnöki kara is ebben az évben kezdte meg működését. Az ekkor létrejött hat karral rendelkező egyetem két évtizedig elkerülte a további átszervezéseket.⁷

A politikai, gazdasági és társadalmi átalakulás szükségszerűen érintette a felsőoktatást, „szovjet mintára szakfőiskolák és szakegyetemek jöttek létre, amelyek egy-egy speciális képzésre, képzéscsoportra fókuszáltak, és döntően az új gazdaságpolitika által elsődlegesen támogatott területek diplomás állományát hivatottak kibocsátani”.⁸ Az 1948–49-es egyetemi reform⁹ a közgazdasági, műszaki és természettudományi képzést priorizálta. Ekkor jött létre az önálló közgazdaság-tudományi egyetem, amivel egy időben megszüntették a Budapesti Műszaki Egyetem Közgazdaságtudományi Karát, tovább csonkítva az egykori méltán híres József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemet, ugyanakkor megadva a kiteljesedés lehetőségét a közgazdaság-tudomány egyetemi oktatásának.¹⁰

1951-ben az orvostudományi karok önálló egyetemekké alakultak, megkezdődött a fogorvosképzés, és megindult a gyógyszerészképzés a budapesti és szegedi orvostudományi egyetemeken.¹¹

A politikai szándék vezérelte a budapesti egyetemen történt változásokat, és a – végül az egyetemet is érintő – szakfőiskolák létrehozását. Most csak két változtatást emelnénk ki a korszak tipikus „termékeként”. A Bölcsészettudományi Karon 1947 márciusában létrejött az Orosz Intézet, amely 1950-ben kari rangot kapott. Minisztertanácsi határozattal 1952 áprilisában megszervezték a Lenin Intézetet, mely 1954-ben kivált a bölcsészkar szervezetéből, és önálló egyetemi rangú felsőoktatási intézményként a középiskolai orosz nyelv és irodalom szakos tanárok, az egyetemi oktatók képzése, valamint az ideológiai tárgyak oktatása lett a feladata. Az intézet önállósága az 1957-es tanév kezdetével szűnt meg, ekkor szervezetileg ismét a bölcsészettudományi kar része lett, végül 1958-ban megszüntették.¹²

⁶ Elnevezései: Nehézipari Műszaki Egyetem (1949–1952), Rákosi Mátyás Nehézipari Műszaki Egyetem (1952–1953), Nehézipari Műszaki Egyetem (1953–1990), ettől kezdve Miskolci Egyetem.

⁷ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 82.; KISS, *Millenniumi Évkönyv*, 13–15.

⁸ KISS, Diplomával a rendszerváltás előtt, 13.

⁹ Rövid értékelése: LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 78.

¹⁰ SZÉCSÉNYI András, ZSIDI Vilmos, szerk., *A Budapesti Corvinus Egyetem és elődintézményei története a kezdetektől 2020-ig*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2021).

¹¹ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 82.

¹² KISS József Mihály, SZÖGI László, VARGA Júlia, *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, repertórium 1635–1990, II. kötet*. (Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 1999. Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből, 20.), 162. Az ELTE történetéről részletesen: SZÖGI

Az ebben az időben létrejött szakfőiskolák közül meg kell említeni az 1951. évi 18. törvényerejű rendelettel létrehozott, hároméves képzési idejű, rövid ideig működő Idegen Nyelvek Főiskoláját. A főiskola célját a rendelet így határozta meg: „A Főiskola feladata: magas szakképzettséggel és tökéletes nyelvtudással rendelkező szakfordítók és tolmácsok képzése.” A főiskolán orosz, német, francia és angol nyelvet oktattak, és a közgazdasági szak helyett gyakorlatilag külkereskedelmi képzés folyt, míg az orosz szakot – feltételezhetően az esetleges tárgyalások, szakmai kapcsolatok, szakfolyóiratok tanulmányozása elősegítésére – ágazatok szerint specializálták.

Az 1951/1952-es tanévben kezdődött meg az oktatás, és az 1954/1955-ös tanévben már be is fejezte működését a főiskola. Az 1952-ben induló évfolyamon a nyugati nyelvszakosok sajtó, míg a következő évfolyam sajtó- és könyvkiadási szakon végzett. A kiváló nyelvi ismeretekkel rendelkező diplomások közül többeket az állambiztonsági szervek, valamint a budapesti nagykövetségek alkalmaztak, utóbbiak sajtófigyelő munkakörben. Ám számos végzett hallgató nem tudott a főiskolán szerzett képzettségnek megfelelő állást találni, ezért a főiskolát az 1954/1955-ös tanév végével megszüntették. A rendeletben foglaltak szerint: „2.§. Az idegen nyelvi felsőfokú szakképzést a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem keretében kell megszervezni.” Ennek megfelelően a beiratkozott hallgatók a Lenin Intézetben, valamint a Nyelv- és Irodalomtudományi Karon folytathatták tanulmányaikat.¹³

Ebben az időszakban alapították a kétéves képzési idejű Külügyi Akadémiát is. 1948-ban hozták létre a „magyar külügyi igazgatás és a külkapcsolatokkal foglalkozó intézmények számára megfelelő felkészültséggel rendelkező alkalmazottak folyamatos képzése céljából”,¹⁴ és 1952-ben főiskolai rangra emelték.¹⁵

Számos más változtatás is történt. A jogászképzést érintette, hogy Debrecenben függesztették a jogi kar működését, és az 1948-ban államosított három jogakadémiát megszüntették.

De nem kerülhette el az átszervezést az agrár-felsőoktatás hálózata sem. A József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Karának négy osztálya volt: egy Budapesten, három pedig az Akadémiákon, Debrecenben, Keszthelyen és Mosonmagyaróváron. 1950-ben az Agrártudományi Egyetem székhelye Gödöllő lett. A szakfőiskolává válás során 1952-ben kivált és önálló főiskola lett az Erdőgazdaságtudományi és az Állatorvostudományi (1962-től egyetem), egy évvel később, 1953-ban a Kertészeti Kar (1968-tól Kertészeti és Szőlészeti Egyetem), majd 1954-ben a Mezőgazdasági Gépesítési Kar, ez alakult át a fővárosban Mezőgazdasági

László, szerk.: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635–2002* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2003).

¹³ KISS József Mihály, SZÖGI László, VARGA Júlia, *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, repertórium 1635–1990, II. kötet* (Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 1999. Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből, 20), 163.

¹⁴ 1948. évi LVIII. törvénycikk a Külügyi Akadémia létesítéséről.

¹⁵ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 83.

Gépészmérnöki Főiskolává,¹⁶ és ismét Mezőgazdasági Akadémia lett 1953-ban Debrecenben, 1954-ben Keszthelyen. Az ötvenes évek elején megalakult a Soproni Erdőmérnöki Főiskola (1953), amely az 1962-es reform során lett Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem.

Ebben az időszakban jött létre a Műszaki Tanárképző Főiskola,¹⁷ mely 1955-ben megszűnt ugyan, de a képzést 1961-ben újjászervezte a Budapesti Műszaki Egyetem. Létjogosultságához nem fért kétség: a középfokú műszaki oktatás, majd 1961 után a felsőfokú szakiskolák elterjedése egyre nagyobb számban igényelte a szakmai mellett a pedagógiai kompetenciákkal is rendelkező szakembereket.

Az állami felsőoktatási intézmények a képzési területnek megfelelő minisztérium felügyelete alá, az akkor 32 állami felsőoktatási intézmény 11 minisztériumhoz, illetve főhatósághoz tartozott.¹⁸ Ezt a tényt több szerző eltérően értékeli, vannak, akik a felsőoktatás szempontjából nem tartották hatékonynak. Ezzel szemben e sorok írójának az a véleménye, hogy a finanszírozás szempontjából inkább pozitív hatása volt, mint negatív. Ugyanis az intézmények költségvetése a felügyelő minisztérium fejezeteiben jelent meg, és azok számos esetben pótelőirányzatokkal vagy egyéb – elsősorban a gyakorlattal kapcsolatos – jogcímekekkel kiegészítették intézményeik költségvetését.

A már meglévő műszaki középiskolák mellett az 1950-ben létrehozott egységes technikumok rendszer¹⁹ biztos hallgatói utánpótlást jelentett a műszaki felsőoktatásnak. Számos új intézmény is létesült, logikusan azokon a településeken, amelyekben vagy amelyek közelében nagy gyárak, üzemek épültek. A technikumoknak ez a hálózata fogja az 1961 után létrehozandó felsőfokú technikumok bázisát képezni.

A „nagy ugrás”²⁰

Az 1960-as éveket méltán nevezte Ladányi Andor kismonográfiájában a „nagy ugrás” időszakának.

¹⁶ ZSIDI Vilmos, A keszthelyi agrárfelsőoktatás története 1945-től napjainkig. In FÜLÖP Éva Mária: *Georgikon 200. Emlékkönyv a Georgikon alapításának 200. évfordulójára. I.* (Keszthely: Pannon Agrártudományi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, 1996), 315.

¹⁷ Az 1951. évi 22. tvr. a műszaki tanárképzésről. „A Főiskola kettős feladata: gondoskodik az ipari tanulóiskolák és ipari technikumok műszaki pedagógusokkal való ellátásáról és az Ipari Szaktanárképző Intézet tanfolyamain végzetek továbbképzéséről.”; HOLIK Ildikó Katalin, NEMES-NÉMETH Nóra, SANDA István Dániel, „A műszaki pedagógusképzés története 1950 és 1990 között, mint a közelmúlt pedagógiai öröksége”, in *Fenntartható Örökség. A Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar tudományos konferenciáinak tanulmánygyűjteménye.* HORÁK Rita, KOVÁCS Cintia, NÁMESZTOVSZKI Zsolt, TAKÁCS Márta (Szabadka: Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, 2021), 87–110.; OROSZ Lajos: „A műszaki pedagógusok szakképzésének története”, in *A szakmai pedagógusok képzésének története Magyarországon. 1945–1988.* SZÖVÉNYI Zsolt, szerk. (Budapest: 1991. Kutatás közben, 168.), 9–54.

¹⁸ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 83.

¹⁹ Az 1950. évi (XI. 12.) 40. tvr. az ipari technikumokról.

²⁰ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 98.

Az 1960-as évek elején nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarországon sem középfokú, sem felsőfokú végzettségű szakember nincs elegendő számban a munkaerőpiacon.

A Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről szóló 1961. évi III. tc. hosszú távra meghatározta a magyar oktatás szervezeti rendszerét. A középszintű oktatásra épülő felsőoktatás megszüntette az akadémiákat, az egyetemeket, egyetemi jellegű főiskolákat és a főiskolák mellett egy új intézménytípust vezetett be, a felsőfokú intézeteket és a felsőfokú technikumokat.²¹

A törvény végrehajtását két rendelettel szabályozták. A felsőoktatási intézményekről szóló törvényerejű rendelet részletesen szabályozta a felsőoktatási intézmények szervezeti és működését, mellékletében a fenntartó és a képzési idő feltüntetésével megnevezve az egyetemet, azok karait, a főiskolákat és a nappali tagozatos képzési időt.²² Hasonlóan, de kormányrendelettel szabályozták a frissen létrehozott felsőfokú technikumokat, mellékletben felsorolva a 19 már meglévő és a 20 létesítendő, összesen 39 intézményt.²³

1967-re minden mezőgazdasági és ipari centrumban működött valamilyen felsőfokú technikum vagy intézet (14 tanítóképző, illetve óvónőképző), összesen 53 intézet és ezeknek további 30 kihelyezett képzőhelye jött létre hihetetlenül rövid idő alatt. Ezzel a felsőoktatási intézmények száma fél évtized alatt több mint kétszeresére emelkedett.²⁴ A felsőoktatás gyors, extenzív fejlesztése lett az alapja a címben jelzett felsőoktatási boonnak.

Az újonnan létrehozott felsőfokú technikumok, miután az 1950 után létesült technikum hálózat bázisán jöttek létre, nagyon nagy hányada alacsony hallgatói létszámmal működött, az oktatók egy részének pedig nem volt egyetemi végzettsége, a hallgatók pedig – kevés kivétellel – a gyengébb eredményt elérik közül kerültek ki.²⁵ Ebben az iskolatípusban egyaránt rendkívül gyorsan nőtt úgy az intézmények, mint a hallgatók száma, mely 1961 és 1965 között megháromszorozódott, az évtized második felében az agrár- és a műszaki vonalon a hallgatók mintegy 40%-a az ilyen képzéseket folytató technikumok hallgatója volt.²⁶ Ugyanakkor nem volt egyértelmű, hogy a műszaki területen magasabb szintű képzést akarnak-e megvalósítani, vagy a mérnökök gyakorlatra orientált képzéséről van-e szó.²⁷ Ez a szándék egyébként minden átalakításnál felmerült napjaink duális képzésének létrehozásáig, gyaníthatóan a további átalakítási vagy létesítési szándékok sarokköve lesz. A felsőfokú technikumokat, miután a korábbi középfokú tanintézetek infrastruktúráján jöttek létre, nem tekinthetjük újonnan létrehozott intézményeknek.²⁸

²¹ Értékeléséről: KELEMEN Elemér: Oktatáspolitikai irányváltozások Magyarországon a 20. század második felében (1945–1990). *Új Pedagógiai Szemle*, (2003): 9.

²² 1962. évi 22. törvényerejű rendelet a felsőoktatási intézményekről.

²³ 12/1962. (V. 5.) Korm. rendelet a felsőfokú technikumokról.

²⁴ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 100.

²⁵ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 100.

²⁶ KISS, Diplomával a rendszerváltás előtt, 14.

²⁷ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 101.

²⁸ KISS, Diplomával a rendszerváltás előtt, 14.

Az 1961. évi III. tc.-et követő 1962. évi oktatási reform fokozatosan került bevezetésre, a reform célja az volt, hogy magasabb színvonalra emelje a szakmunkás- és technikusképzést. A technikumokat fokozatosan megszüntették, vagy felsőfokú technikumokká alakították át, míg a technikusképzés továbbra is megmaradt, de a szakközépiskolákban továbbképzés formájában.

Azonban rövid idő alatt nyilvánvalóvá vált, hogy az eltérő színvonalon oktató felsőfokú technikumok nem képesek kielégíteni az ipar szakemberigényét. Az ágazat az előre menekülést választva, a székhelyi és – számos esetben nem csekély lobbierőt is mozgósítva – a főhatósági lehetőségeket is kihasználva széles körben elkezdtek főiskolákká fejleszteni ezeket az intézményeket. Jellemző példája ennek a folyamatnak a kazincbarcikai Felsőfokú Vegyipari Technikum Vegyipari Automatizálási Főiskolává alakítása 1970-ben, melyet az 1980-as években fokozatosan beolvasztottak a Miskolci Egyetembe. A Miskolci Egyetem másik akvizíciója a dunaújvárosi intézmény volt, ahol az 1962 és 1969 között működő Felsőfokú Kohóipari Technikum a Nehézipari Műszaki Egyetem Kohó- és Fémipari Főiskolai Kara (1969–1990), majd a Miskolci Egyetem Dunaújvárosi Főiskolai Kara (1990–2000) lett.

Kecskeméten a Felsőfokú Gépipari Technikum 1964-ben jött létre, kezdetben gyártástechnológia szak, majd 1966-tól gépipari automatizálási szak is indult. 1969-ben Gépipari és Automatizálási Főiskola lett, egyre nagyobb hangsúlyt kapott a képzésben az irányítástechnika és a számítógéppel kapcsolatos tárgyak, majd 2000 és 2016 között a Kecskeméti Főiskola karaként működött tovább.

Végül egy példa a több felsőfokú technikumból kialakított főiskolára. A Villamosenergiaipari Felsőfokú Technikum és a Villamosgépipari Felsőfokú Technikum lett az 1969-ben megalakuló Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskola Erősáramú Kara, míg a Híradás- és Műszeripari Felsőfokú Technikum alapján a Gyengeáramú Kar szerveződött meg, és szervezetébe tartozott még a Székesfehérváron létrehozott Számítógéptechnikai Intézet is.

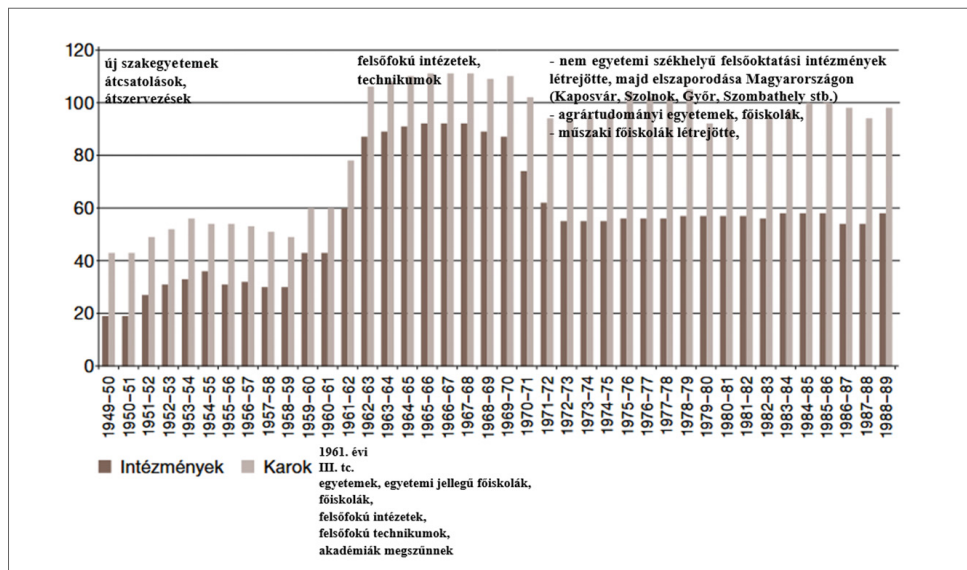
1968 és 1972 között történt meg a felsőfokú szakiskolák és technikumok átszervezése. 13 műszaki, agrár és gazdasági főiskola, 12 főiskolai kar és 2 kihelyezett tagozat lett az átszervezés eredménye. További, egyetemeket, főiskolákat, érintő átszervezés következtében a felsőoktatási intézmények száma az 1965-ben működő 92-ről 1972-re 55-re csökkent, a székhelyen kívül azonban 29 kar és kihelyezett tagozat működött.²⁹ A kétszintű – főiskolai és egyetemi képzés – létrehozása, a duális rendszer kiépítése megegyezett a fejlett országok felsőoktatás-fejlesztési irányjaival.³⁰

Majdnem valamennyi felsőfokú technikum első lépésben főiskolává, esetleg főiskolai karrá, végül egyetemi karrá fejlődött. Két esetben – Pécsen és Debrecennél – láttuk, hogy budapesti intézmények tagintézményeiként kezdték meg működésüket, majd ugyanazt az utat járták be. Egyedül Győrben találunk önálló alapítású főiskolát.

²⁹ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 104–105.

³⁰ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 105.

Az intézményi boom hallgatói boomot vont maga után.³¹ A felsőoktatásban tanuló hallgatók létszámának 1945 és 1990 közötti alakulásáról Kiss László publikált kiváló tanulmányt.³²

1. ábra. Felsőoktatási intézmények és karok számának alakulása, 1946–1989³³

A hallgatói létszámot valamennyi iskolatípusban radikálisan megnövelte az esti és levelező képzés bevezetése. Miután a rögzített keretszámokkal rendelkező felsőoktatási intézmények nem tudták kielégíteni sem a gyors iparosítás, sem a mezőgazdaság (állami gazdaságok, termelőszövetkezetek), sem az államigazgatás, sem a kereskedelem, sem az alsó- és középfokú oktatás igényelte szakemberkeresletet – mondhatjuk: a gazdaság és az államélet valamennyi területén egyre több felsőfokú végzettségű szakemberre volt szükség –, bevezették az esti és levelező képzési formát, mely életképesnek bizonyult.³⁴ Míg az esti tagozat elsősorban a képző intézmény székhelyén, döntően a fővárosban jelentett megoldást, a levelező tagozatnak más szerepe lett a szakemberképzésben. Kezdetben a már alkalmazásban állók a beosztásuk megtartásához vagy előmenetelhez szerezték meg a diplomát, szinte minden esetben munkáltatói támogatással, amit jogszabály tett lehetővé (tanulmányi szabadság, részvétel a konzultációkon, vizsgákon, pénzügyi támogatás úti-, illetve szállásköltség részben vagy teljes mértékben történő

³¹ LADÁNYI Andor, A felsőoktatási felvételi rendszer történeti alakulása. *Educatio*, 1995.3.: 485–500.

³² KISS László, „Diplomával a rendszerváltás előtt. A felsőoktatás intézményrendszerének átalakítása a második világháború után Magyarországon”, *Felsőoktatási Műhely* 4. sz. (2014): 16–33. Tanulmányát számos esetben idéztük, az általa készített grafikonok is ebből a tanulmányból származnak.

³³ Forrás: Kiss, „Diplomával...”, 16.

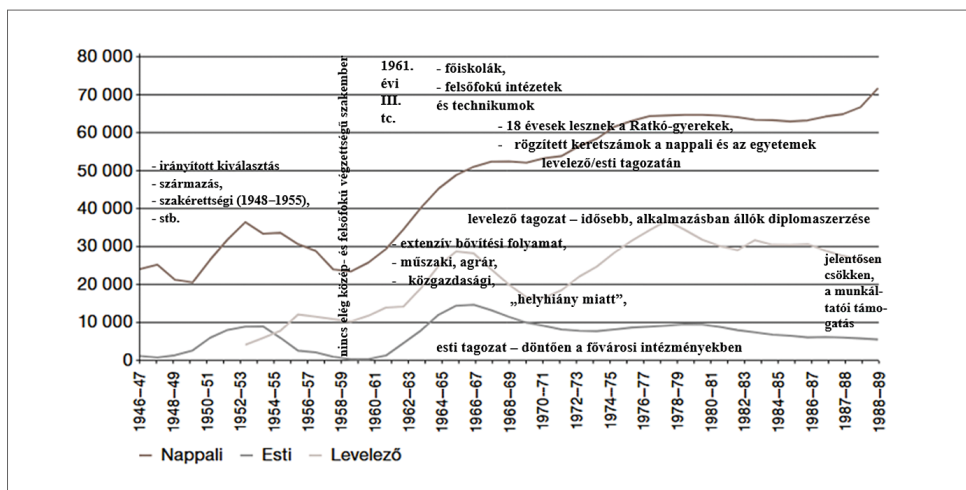
³⁴ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*: 17–18.

fedezése stb.), és minden esetben tanulmányi szerződéssel szabályozta a munkáltató. Ezt jelen fogalmaink szerint – ha nem is teljes mértékben – egyfajta ösztöndíjnak is felfoghatjuk. A költségvetési szervek úgy a nappali, mint a levelező tagozatos hallgatóknak a teljes tanulmányi időre köthettek tanulmányi szerződést, de a munkahellyel még nem rendelkező nappali tagozaton végzetteknek vállalni kellett, hogy az ösztöndíjat folyósító – általában a megyei tanács illetékes osztálya – helyezi el őket. Ez a pedagógusképzésben viszonylag gyakori volt, így sikerült biztosítani elsősorban az általános iskolák szaktanári ellátottságát. Amennyiben a támogatási idő hosszát ledolgozta az illető és az adott iskolában maradt, egyösszegű letelepedési hozzájárulást is kaphatott. A levelező tagozatokon gyakori volt a szintemelő képzés, ezt szinte minden egyetem folytatta. A jogi karok az államigazgatási főiskolát vagy a rendőrtisztai főiskolát végzetteknek – beszámítva addigi tanulmányaikat – rövidített idejű képzést hirdettek, a pedagógusoknál pedig az egyszakos egyetemi képzések voltak népszerűek, igaz, ehhez nehéz volt megszerezni a munkáltató – ez esetben a megyei tanács művelődési osztálya – engedélyét, amit a jelentkezési lapra rá kellett vezetni. Attól féltek ugyanis, hogy egyetemi végzettség birtokában az illető középiskolai állást kíván elnyerni, hiányt teremtve korábbi állomáshelyén. Inkább a harmadik szak megszerzését támogatták, elsősorban a falvak általános iskoláiban. Ezért – bár kivételek mindig voltak – csak abban az esetben járultak hozzá a továbbtanuláshoz, amennyiben az illető már betöltötte az egyetemi végzettséghez kötött álláshelyet. Gyakorlatilag ugyanaz a helyzet állt elő, mint a korábban említett esetben, hogy a beosztás megtartásához kellett megszerezni az előírt végzettséget. Más volt a helyzet a közgyűjtemények esetében, ahol kifejezetten támogatták a szintemelő diploma, illetve az egyetemi doktori cím megszerzését.

A hatvanas-hetvenes években azonban számtalan esetben előfordult, hogy a nappali tagozatok zárt keretszámai miatt a felvételiző „a felvételi vizsgán megfelelt, de helyhiány miatt elutasítva” szövegű határozatot kapott az egyetemről vagy a főiskolától. Ekkor – elsősorban a pedagógusképzésben volt bevett gyakorlat, hogy – érvényes felvételi határozat birtokában a következő évben felvételi vizsga nélkül lehetett bekerülni levelező tagozatra. Általában ekkor ment el a jelölt egy évre képesítés nélküli nevelőnek, és ekkor már munkahelyi ajánlással adhatta be ismét a jelentkezését. A pedagógiaszigorlat után szaktanítónak sorolták be, ettől kezdve eltűnt a munkaszerződésből a „képesítés nélküli” kitétel.

Az egyetemek bölcsészettudományi karain léteztek a nappali mellett levelező tagozaton (vagy egyéni levelező státusban) speciális képzések, amelyek előfeltétele volt a felsőfokú végzettség. Példának a levéltáros képzést említjük, azért, mert ez a legjobban dokumentált a képzés hatvanadik évfordulójára kiadott kötettel.³⁵

³⁵ BORSODI Csaba és SZÖGI László, „A levéltár szak első hatvan tanéve. 1949–2010”, in MIHALIK Béla, ZARNÓCZKY Áron, „Vedd ezeket az iratokat”. *Jubileumi kötet az ELTE BTK levéltár szak alapításának hatvanadik évfordulójára*. (Budapest: ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék ELTE Egyetemi Levéltár, 2010), 9–48.

2. ábra. Az egyes tagozatok hallgatói létszámának alakulása, 1946–1989³⁶

A pedagógusképzésről

A tanítóképzés 1958-ig középfokú képzés volt, 1959-ben háromévesre történő fejlesztésével vált felsőfokúvá. Magyarországon tíz tanítóképző intézetet hoztak létre, ezek Baján, Budapesten, Debrecenben, Esztergomban, Győrben, Jászberényben, Kaposvárott, Nyíregyházán, Sárospatakon és Szombathelyen létesültek. 1975-től nyolc hároméves főiskolán és két kihelyezett tagozaton kezdődött meg a főiskolai képzés: Baján, Budapesten, Debrecenben, Esztergomban, Győrben, Jászberényben, Kaposváron, Sárospatakon, majd később Békéscsabán. Időközben a szombathelyi az ott létesülő tanárképző főiskola része lett, míg Zsámbékon és Szekszárdon kihelyezett tagozatok jöttek létre. 1995-től pedig 14 négyéves főiskola működött Magyarországon.³⁷

Hasonlóan alakult az öt tanárképző főiskola létesítése. A különböző időpontokban létrejött tanárképző főiskolák legkésőbb a 2000-es integrációval egyetemek karai lettek. Az öt tanárképző intézmény a Bessenyei György Tanárképző Főiskola Nyíregyházán (1970–1999),³⁸ a Pécsi Tanárképző Főiskola (1948–1982, ettől kezdve Janus Pannonius Tudományegyetem kara), mely két kihelyezett tagozatot működtetett: Zalaegerszegen

³⁶ Forrás: Kiss, „Diplomával...”, 19.

³⁷ KELEMEN Elemér, Az állami tanítóképzés történetének fordulópontjai. Pedagógusképzés a múlt és jövő metszetében. Pedagógusképzés 18 (46), Különszám (2019): 7–20.

³⁸ Az 1962. évi 11. számú törvényerejű rendelet alapján jött létre. Kezdetben három szakon kombinált formában – részleteit ld. a zalaegerszegi kihelyezett tagozatnál –, 1966-tól indult a kétszakos tanárképzés, 1970-ben tanítóképzéssel, 1971-ben óvónőképzéssel bővül a főiskola portfóliója, melynek 1972-től Bessenyei György Tanárképző Főiskola a neve. BREZSNYÁNSZKY László, VINCZE Tamás szerk., *Ötvenéves a pedagógusképzés a Nyíregyházi Főiskolán* (Nyíregyháza: Bessenyei Könyvkiadó, 2013).

(1964–1967) és Szombathelyen (1971–1974),³⁹ a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Szegeden (1948–1964–2000),⁴⁰ a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Szombathelyen (1974–2008), és a Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Egerben (1969–1990). Az egri főiskola a fővárosban létesített kihelyezett tagozatot, miután az egyetem és a tanítóképző közötti pedagógus szakemberképzés hiányzott a fővárosban, éppen abban az időszakban, amikor számos általános iskola létesült és nagyon sok szakos tanárra volt szükség. Ez a fővárosi kihelyezett tagozat előbb Csepelen működött, majd 1975 és 1983 között a Kazinczy utcában. Ekkor Budapesti Tanárképző Főiskola néven önállósult, majd az ELTE Általános Iskolai Tanárképző Kara lett, 2003-tól pedig az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kara.

Az intézményhálózat bővülésénél kevés szó esett arról, hogy a Liszt Ferenc Zene-művészeti Főiskola Zeneiskolai Tanárképző Intézete öt városban létesített kihelyezett tagozatot.⁴¹

Jelen vázlatos áttekintésben nem vehetjük végig valamennyi főiskolán történt változásokat, példaként álljon itt a Pécsi Tanárképző Főiskola Történelem Tanszékének átalakulása, a tanszék oktatója, Vonyó József c. egyetemi tanárral készített interjú alapján.

„A tanárképzőkön folyó képzés tartalmi vonatkozásban és a személyi feltételek tekintetében is alapvetően tért el az egyetemektől. Ez funkciójuk különbségéből is fakadt. Az egyetemek feladata középiskolai tanárok képzése volt, az oktatás jellege és feltételrendszere azonban lehetővé tette, hogy a hallgatók kutatói készségeket is szerezzenek, így a történész szakma más területein – kutatóhelyeken – is megállhassák helyüket. Ezzel szemben a tanárképző főiskolák az általános iskolák felső tagozatai számára készítettek fel tanárokat, amire az 1950–60-as években – a közoktatás rendszerének 1945, majd 1948. évi átalakítása után, illetve a demográfiai viszonyok alakulása miatt – tömeges igény keletkezett. Ennek megfelelően – különösen a kezdeti években – egyfajta »gyorstalpaló tömegtermelés« volt jellemző az 1948-ban, illetve az azt követő években létesített intézményekben. Ahogy a Pécsi Tanárképző Főiskola történelem tanszékének akkori vezetője, Vas Károly tételesen megfogalmazta: »Itt nem tudósképzés, hanem tanárképzés folyik!«⁴²

A tanszék – ahogy más főiskolák tanszékei is – főleg egy fiatalabb generáció színre lépése után az oktatás mellett a kutatást is fontosnak tartotta, a későbbiekben pedig ezt nemcsak elvárták, hanem az oktatói követelményrendszerek tételesen előírták az egyes fokozatok megszerzését, a felsőoktatási törvény pedig a legmagasabb cím, a miniszterelnök általi kinevezéshez kötött főiskolai tanári címet tudományos minősítéshez kötötte.

³⁹ A Pécsi Pedagógiai Főiskola 1948-ban alakult meg, 1962-től lett Pécsi Tanárképző Főiskola.

⁴⁰ 1948-tól pedagógiai főiskola, 1964-től képez kétszakos tanárokat, 1973-ban vette fel Juhász Gyula nevét.

⁴¹ LADÁNYI, *A magyar felsőoktatás*, 105. Az egyetem honlapja felsorolás nélkül hat várost említ. <https://lfze.hu/egyetem-tortenet/foiskolabol-egyetem-115618> (Letöltve: 2025. 10. 23.).

⁴² <https://ujkor.hu/content/egy-szavamat-se-higgyek-interju-vonyo-jozsef-tortenesszel-1-resz> (Letöltve: 2025. 10. 12.).

*Egy példa Nyugat-Dunántúlról:
Zala megye, ahol nem jött létre önálló intézmény*

A Zala megyei előzményekhez tartozik, hogy az 1950-es közigazgatási változás során 1979-ig Keszthely városa – az egyetemével – Veszprém megyéhez tartozott, ezért Zalában meg kellett teremteni a felsőoktatás intézményeit.

A Georgikon névváltoztatásai és átszervezései

Jóllehet a zalai felsőoktatás gróf Festetics Györgynek köszönhetően több mint két évszázadra tekint vissza, a második világháború utáni időszaka több kísérlet után sem eredményezett önálló intézményt. Az 1797-es alapítású Georgikon második világháború utáni számos átcsatolásáról már szoltunk. Kényszerű szünetelése után 1953-ban jött létre Mosonmagyaróváron, Debrecenben és Keszthelyen egy-egy Mezőgazdasági Akadémia, 1954-ben Keszthelyi Mezőgazdasági Akadémia néven újraindult a felsőfokú agrárszakember-képzés a városban. A már említett 1961. évi III. tc.-et követő, 1962-ben kiadott, a felsőoktatási intézményekről szóló törvényerejű rendelet a négyéves képzési idejű egyetemi jellegű főiskolák között sorolta fel a mosonmagyaróvári, a debreceni és a fővárosi Kertészeti és Szőlészeti Főiskolával együtt. A mosonmagyaróvári és keszthelyi egyetemi jellegű főiskolákat 1970-ben Keszthelyi Agrártudományi Egyetem néven egyesítették. Az egyetemen létrejött a keszthelyi székhelyű Mezőgazdaságtudományi Kar, és a korábbi Keszthelyi Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum a karon belül Növényvédelmi Üzemmérnöki szakként működött tovább. A keszthelyi egyetem második szervezeti egysége a mosonmagyaróvári székhelyű Mezőgazdaságtudományi Kar volt, a harmadik a Mezőgazdasági Gépészeti Főiskolai Kar Körömden, illetve az Agronómiai Főiskolai Kar Nagykanizsán, ezek korábban felsőfokú technikumként működtek. A főiskolai karok 1979-ben megszűntek. 1989. szeptember 1-vel az egyetem szervezetebe került a kaposvári Mezőgazdasági Főiskola (mely szintén felsőfokú mezőgazdasági technikumként jött létre), mint kaposvári Állattenyésztési Kar, és a Mezőgazdaságtudományi Kar Mosonmagyaróváron. A három városban működő háromkarú egyetem neve ekkor Pannon Agrártudományi Egyetemre változott, a rektori hivatal Keszthelyen maradt. A Pannon Agrártudományi Egyetem korábbi formájában 2000. január 1-vel szűnt meg, amikor az integráció következményeként a mosonmagyaróvári kart a Nyugat-magyarországi Egyetemhez, a Georgikon Kart a veszprémi Pannon Egyetemhez csatolták.

A „fiók főiskola”

Három tanévet ért meg a pedagógusképzés a zalaegerszegi kihelyezett tagozaton. Az aprófalvas településszerkezetű Dunántúlon a szakos tanári ellátottság miatt hatványozottan szükség volt a frissen végzett szaktanárookra.⁴³ Másfél évtizeddel a második világháború után a Dunántúlon kizárólag Pécssett volt általános iskolai tanárképzés. A felvételhez szükséges pontszámok minden évben magasak voltak, ennek ellenére minden évben óriási túljelentkezéssel kellett megküzdeni, és az alacsony keretszám miatt nem sikerült kibocsátani annyi végzett általános iskolai tanárt, hogy belátható időn belül, ha nem is tudják megszüntetni, de legalább mérsékeljék a számos általános iskolában uralkodó szaktanárhiányt, ezért egyre többször fogalmazódott meg egy kihelyezett tagozat igénye.⁴⁴

Ezt Zala megyében megelőzte a Kiss Gyula megyei művelődésügyi osztályvezető, majd megyei tanácselnök-helyettes nevéhez fűződő kísérlet. A megyei művelődésügyi vezetők az 1961/62-es tanévben felkeresték a nagykanizsai Landler Jenő (ma Batthyány Lajos) és a zalaegerszegi Zrínyi Miklós Gimnáziumot, hogy pedagógus elkötelezettségű utolsó éves gimnazistákat toborozzanak, olyanokat, akik vállalkoztak arra, hogy érettségi és sikeres levelező tagozatos felvételi vizsga után falvak általános iskoláiban vállalnak képesítés nélküli nevelői állást. Ezek a jelöltek a középiskolai tanulmányaik utolsó félévében egy 2 × 3 órás pedagógiai alapképzésben vettek részt, majd érettségi után jelentkeztek a Pécsi Tanárképző Főiskola levelező tagozatára. Nagykanizsán egy harmincfős kémia és matematika „szakos” – bár szerencsésebb ez esetben a szakos helyett az ’irányultságú’ szó használata –, Zalaegerszegen pedig magyar–orosz és matematika–fizika irányultságú csoport készült az érettségire, a felvételre és korán elkötelezett hivatására. A toborzás kiterjedt Vas megyére is, és onnan is érkeztek érdeklődő középiskolások. A főiskolára felvetteknek heti egy alkalommal kötelező jelleggel Zalaegerszegen konzultáción kellett részt venni, melyet általában a szakfelügyelők tartottak. A félévi vizsgákat a nappali és levelező tagozatos hallgatókkal együtt Pécssett, a főiskola tanszékein tették le. A gyakorlati jegyeket a konzultációk oktatói javasolták, amiket szinte minden esetben elfogadtak a főiskola oktatói. A levelező tagozatok akkori gyakorlatának megfelelően a hallgatók két évig végeztek egy szakot, majd részállamvizsgát tettek. Ekkor – ahogy már említettük – szaktanítói besorolást kaptak, és fizetésük is emelkedett. A következő két évben a másik szakjuk szaktárgyaiból vizsgáztak le, a végén szintén részállamvizsgával. Sikeres vizsgájuk végeztével megkapták oklevelüket, ez jelentette az általános iskolai tanári besorolást, ami ismételt fizetésemeléssel járt.

⁴³ KOTNYEK István, „Alsófokú oktatás Zala megyében”, in *Zala Megye Ezer Éve. Tanulmánykötet a magyar államalapítás millenniumának tiszteletére.* (Zalaegerszeg, 1996), 321–324.

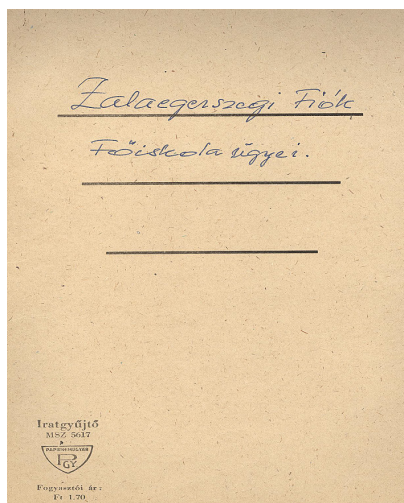
⁴⁴ HALÁSZ Imre, A „Zalaegerszegi Fiók Főiskola ügyei”. A Pécsi Tanárképző Főiskola három éve Zalaegerszegen. *Per Aspera Ad Astra*, 3(2), 2016, 58–107. <https://doi.org/10.15170/PAAA.2016.03.02.03> (Letöltve: 2025. 10. 12.).

A kihelyezett tagozat első felvételi vizsgáira Pécssett került sor, ahol minden jelentkezővel a következő szövegű nyilatkozatot írtatták alá:

„Nyilatkozat. Alulírott [név], tudomásul veszem, hogy a Pécsi Tanárképző Főiskola Zalaegerszegi tagozatára való felvételem esetén a nappali tagozaton folytatott két éves tanulmányok után a Főiskola levelező tagozatára kell átiratkoznom. Egyben kötelezem magamat, hogy másodéves tanulmányaim befejeztekor Zala megye (esetleg Vas, Veszprém, vagy Somogy megye) valamelyik általános iskolájában állok munkába. Dátum, aláírás, lakcím.)”

A Zalaegerszegrre jelentkeztettek száma jóval kevesebb volt a Pécsre jelentkezőknél, de így is meghaladta a minisztérium által engedélyezett keretszámot. Az első évfolyam 108 jelentkezője a következő szakpárokra felvételizett: orosz–rajz 6, orosz–magyar 45, orosz–ének-zene 8, matematika–fizika 15, testnevelés–földrajz 24, testnevelés–történelem 33 fő, továbbá 17 jelentkezőnél az szerepel, hogy „szak nélkül”.

Ezzel kezdődött meg a Pécsi Tanárképző Főiskola expanziója, első kihelyezett tagozatát 1964-ben Zalaegerszegen létesítette. A szervezés során még a pécsiek is bizonytalanok voltak, hogy mi lesz a hivatalos elnevezés, ezért az egyik dosszién „Zalaegerszegi Fiók Főiskola ügyei” felirat olvasható. A zalaegerszegi képzés magyar nyelv és irodalom, orosz nyelv, testnevelés, valamint matematika szakokon indult nappali tagozaton.

3. ábra. PTE EL VIII.205.b. 376/1964.
Zalaegerszegi Fiók Főiskola ügyei

Két év alatt nappali tagozaton Zalaegerszegen végezték el első szakjukat, ezt követően különböző falvak általános iskoláiban helyezkedtek el, majd levelező tagozaton folytatták tanulmányaikat Pécssett, és az ott letett államvizsgájuk után szereztek meg

kétszakos általános iskolai tanári oklevelüket. Az 1964 és 1967 között működő kihelyezett tagozat jóllehet beváltotta a hozzáfűzött reményeket, az ott oktatók közül többen futottak be felsőoktatási karriert.

Végül a kétszakos képzéssé történő fejlesztés helyett a megszüntetés lett a sorsa. Hasonló módon indult el a tanárképzés Nyíregyházán, de ott 1966-tól létrehozták a kétszakos tanárképzést és hosszú évtizedekig működött az önálló főiskola.

A felvételi statisztika azt mutatja, hogy a tagozat országos beiskolázású volt. Az első, 1964/65-ös tanévben 56 hallgató (köztük 26 nő) nyert felvételt Zalaegerszegre, 23 Zala megyéből, 3 a fővárosból, 4 Pécsről, Veszprém megyéből 6, Vasból 15, Somogyból 6, Tolnából 1, Győr-Sopronból 11, Fejérből 4, Bács-Kiskunból 2, Borsod-Abaúj-Zemplénből 4, Pest megyéből 4 hallgató.

Három tanév két évfolyamán 139 hallgató tett részállamvizsgát. Egy-egy kibocsátott évfolyam volt magyar nyelv és irodalom szakon 31, orosz nyelv szakon 30 és testnevelés szakon 23 hallgatóval, egyedül matematika szakon végzett két évfolyamon összesen 55 főiskolás.

A Zalaegerszegen végzett hallgatók részére Győr-Sopron, Somogy, Vas, Veszprém és Zala megyék összesen 153 álláshelyet hirdettek meg, az 1965/66-os tanévben végzettek 45%-a, az 1966/67-es tanévben végzettek 70%-a Zala megyében helyezkedett el.⁴⁵

Jóval sikeresebb volt a Pécsi Tanárképző Főiskola második kihelyezett képzése, mely 1974-ben indult Szombathelyen. Ez az indulás rövid fél évtized alatt egy új tanárképző főiskolát eredményezett. Ennek előzménye volt, hogy 1959-ben a zalaegerszegi és a kőszegi tanítóképző összevonásával Szombathelyen 1971-ben felsőfokú tanítóképző intézet jött létre, és ennek bázisán indult meg a pécsi főiskola kihelyezett képzése matematika–ének, matematika–testnevelés, matematika–orosz szakon. Ebből fejlődött ki és vált önállóvá 1974-ben a Szombathelyi (később Berzsényi Dániel) Tanárképző Főiskola, mely a felsőoktatási integráció során előbb a soproni székhelyű Nyugat-Magyarországi Egyetem, később az Eötvös Loránd Tudományegyetem szervezetébe került, jelenleg Savaria Egyetemi Központ néven.⁴⁶ Pécsen 1982-ben fejlesztették a tanárképző főiskolát egyetemi karrá.⁴⁷

A pécsi egyetem más karainak is kedvelt célpiaca volt a Nyugat-Dunántúl. Az alaposabb elemzés igénye nélkül jegyezzük meg, hogy a Janus Pannonius Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrások Intézete az ország számos városában folytatott levelező tagozatos alapképzést, így Zalaegerszegen és Nagykanizsán is, míg a Pécsi Orvostudományi Egyetem (majd PTE) Egészségtudományi Kara Kaposváron,

⁴⁵ HALÁSZ, A „Zalaegerszegi Fiók Főiskola ügyei”, 58–107.

⁴⁶ KATONA Attila, „Öh a szárnyas idő...”, in *A szárnyas idő. 50 éves a felsőfokú képzés Szombathelyen.* BARTÁK Balázs et al. szerk. (Sopron–Szombathely, 2010), 8–57.

⁴⁷ LENGVÁRI István, POLYÁK Petra szerk., *A pécsi bölcsészkar bölcsője. A Pécsi Tanárképző Főiskola egyetemi karrá válása és az egységes, egyetemi szintű tanárképzési kísérlet.* (Pécs, 2013)

Zalaegerszezen és Szombathelyen létesített képzési központokat, ez utóbbiak napjainkban is működnek.⁴⁸

A közgazdasági felsőoktatás

A közgazdasági felsőoktatás a rendszerváltásig tartó évtizedekben eléggé szűk spektrumú volt. Egyaránt igaz ez az egyetemi és a főiskolai képzésre, azzal a kiegészítéssel, hogy valamennyi intézményben magas volt a hallgatói létszám, különösen igaz ez az 1953-ban létesített Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre, mely 1970-ben kihelyezett nappali tagozatot létesített Pécsen, ami fél évtized múlva, 1975-ben az egyetem Közgazdaságtudományi Karává vált. Az egyetemi képzés mellett az akkor csak néhány főiskola pedig ugyanazt az utat járta be, mint a már említett intézmények: felsőfokú szakiskolaként jött létre, főiskolává, majd az összevont főiskolává vált, végül egyetem lett – mindez fél évszázad alatt.

Az üzemgazdászokképzés origója is az 1962. évi kormányrendelettel létrehozott Pénzügyi és Számviteli Szakiskola volt, majd a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1970. évi 22. számú törvényerejű rendelete alapján az 1970/71-es tanévtől hároméves főiskolává szervezték át Pénzügyi és Számviteli Főiskola néven. Már az induláskor látszott, hogy a minisztérium által engedélyezett keretszámmal a főiskola nem tudta kielégíteni – ahogy akkor mondták – a népgazdaság szakemberigényét, és ezt alátámasztotta az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság és az Országos Tervhivatal által készített hosszú távú előrejelzés is. További sajátosság volt, hogy a főiskola által kibocsátott üzemgazdászok nagyon gyorsan munkahelyet találtak a fővárosban, és a fővároscentrikus népgazdaság munkaerőpiaci tényezői mellett jelentősen befolyásolta a végzett hallgatók döntését, hogy a rendkívül szűk fővárosi lakáspiacon csak azok juthattak általában tanácsai, kisebb mértékben szövetkezeti lakáshoz, akiknek már hosszabb ideje volt budapesti munkahelyük. Így az országos beiskolázású főiskola döntően a fővárosi munkahelyek számára képzett üzemgazdászokat, és számos esetben előfordult, hogy jöllehet a tanulmányi szerződéssel rendelkezőknek vissza kellett volna menni az ösztöndíjat biztosító megyébe, a szerződés nem teljesülése esetén az ösztöndíjat vissza kellett volna fizetni, de ezt a fővárosi munkahely átvállalta.

A megoldás az anyaintézménnyel teljesen megegyező struktúrájú nem fővárosi intézmény létrehozása volt. Az alapvető szempont az volt, hogy a létrehozás költségei ne a központi költségvetést terheljék, hanem a fogadó megye és város teremtsen meg a telepítés feltételeit. Két kihelyezett tagozat létesítése jött szóba, kezdetben még konkrét települések megnevezése nélkül. Az ország keleti felében az északkelet–délnyugati ipari tengely mintegy közepén a népgazdaság akkori szerkezetének megfelelően egy ipari

⁴⁸ HALÁSZ Imre, „A felsőoktatás Zalában”, in *Zala megye ezer éve. Tanulmányok a magyar államalapítás millenniumának tiszteletére*. VÁNDOR László főszerk. (Zalaegerszeg, 2001), 337–341.

profilú, míg a Dunántúlon egy mezőgazdasági profilú tagozatot szándékoztak létrehozni. Több város is aspirálta a főiskolai tagozatra, végül a Dunántúlon 1971/1972-es tanévben Zalaegerszegen mezőgazdasági profillal indult el a képzés, ami később az intézet fejlődésével kiszélesedett ipari, majd pénzügyi szakokkal. Az ország keleti felében az ipari tengely mentén Salgótarjánban, az akkor negyvenezres lakosságú városban az 1972/1973-as tanévben ipar szakkal indult meg az üzemgazdászok képzése.

Mindkét tagozat – később intézet – országos beiskolázású volt. Jóllehet a hallgatók döntő többsége Budapestre adta be a jelentkezési lapját, és mivel a zárt keretszámot egyetlen intézmény sem léphette át, a felvételi vizsgákon megfelelt hallgatók számára létezett egy belső átírányítási rendszer: Budapesten felajánlották a vidéki képzőhelyre történő bejutás lehetőségét. Amennyiben ezt a felvételiző elfogadta, szeptembertől megkezdhetette főiskolai tanulmányait. Ez a gyakorlat fennmaradt a felvételi keretszámok eltörléséig. A rendszerváltás után az egyetemeken létrejött gazdaságtudományi karok és a létrejövő gazdasági képzést nyújtó főiskolák számának ugrásszerű növekedése nemcsak feleslegessé, hanem okafogyottá is tette a felvételi keretszámok fenntartását.⁴⁹

A másik két gazdasági főiskola is ugyanezt az utat járta be. A nevét 1992-ben Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolára változtató intézmény 1962-ben felsőfokú kereskedelmi szakiskolaként jött létre, majd 1969-től Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola, majd elnevezése 1992-ben kiegészült az idegenforgalommal.

1979-ben a KVF is létrehozott egy kihelyezett tagozatot Szolnokon, a Külkereskedelmi Főiskola pedig 1990-ben indított itt kihelyezett képzést, melyek egy szervezetbe integrálásával 1993-ban jött létre a Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola Szolnok.⁵⁰

A Külkereskedelmi Főiskola története 1957-ben kezdődik, ekkor hozták létre a Külkereskedelmi Levelezőképző Iskolát, ahol két idegen nyelven levelezni tudó szakembereket képeztek. 1962-ben Felsőfokú Külkereskedelmi Szakiskolává, 1971-ben pedig Külkereskedelmi Főiskolává alakult.

A fővárosi közgazdasági profilú főiskolák integrációja 2000. január elsejével a Budapesti Gazdasági Főiskola létrehozásával folytatódott. A Pénzügyi és Számviteli Főiskola három (a budapesti, – a 2012-ben megszűnt – salgótarjáni és a zalaegerszegi) intézetével, valamint a korábban önálló főiskolák Külkereskedelmi és a Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolák a BGF karaként működtek tovább, ezzel létrejött Magyarország legnagyobb, mintegy húszezer hallgatót képző, ágazatában piacvezető főiskolája, mely 2016-ban vált egyetemmé Budapesti Gazdasági Egyetem

⁴⁹ HALÁSZ Imre, „A BGE Gazdálkodási Kara (és jogelődeinek) nemzetköziesítési törekvései és behatárolt lehetőségei (1971–2020)”, in *Felsőoktatási intézményeink külkapcsolatai a 20. században*. LENGVÁRI István szerk. (Pécs: PTE Egyetemi Levéltár, 2021), 115–118.

⁵⁰ Kitekintés: 2016-ban integrálódott a Kecskeméti Főiskolával, és lett a nevét Pallas Athéné Egyetemre váltó intézmény Gazdálkodási Kara. 2019-től Debreceni Egyetem Szolnoki Campus néven működik.

Alkalmazott Tudományok Egyeteme néven, mely 2024-től négykarú Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem.⁵¹

Összefoglalás helyett

Az elmúlt több mint fél évszázadban a magyar felsőoktatás intézményeinek átszervezései szinte követhetetlenek. Valójában valamennyi intézmény történetének alapos és nagyjából azonos szerkezetű feldolgozása, a hallgatói létszámok alakulása, valamint az oktatásirányítás elemzése után kaphatnánk teljes képet, és alkothatnánk szintézist. Bár vannak színvonalas – elsősorban egyetemtörténeti – feldolgozások, a főiskolák, illetve a boom alapját képező felsőfokú intézetek és technikumok, továbbá a kihelyezett tagozatok esetében mindez még várat magára.⁵² Ugyanakkor az átcsatolások, átszervezések folytatódnak, további kutatási, értékelési lehetőséget adva az egyetemtörténet iránt érdeklődő kutatóknak. Ehhez kívánt hozzájárulni jelen tanulmány, vállaltan a teljesség igénye nélkül.

⁵¹ SÁNDORNÉ KRISZT Éva szerk., *Mozaikok a Budapesti Gazdasági Egyetem életéből*. (Budapest: Budapesti Gazdasági Egyetem, 2024).

⁵² SZÖGI László, „A magyarországi egyetemtörténet-írás eredményei és feladatai”, *Per Aspera Ad Astra*, 4, 1–2. sz. (2017): 166–184. <https://journals.lib.pte.hu/index.php/paaa/article/view/4003> (Letöltve: 2025. 10. 23.).